

5. ביטוח אמהות

א. הגמלאות

ביטוח אמהות נכנס לתוקף ב-1 באפריל 1954 ונמנה עם חמשת ענפי הביטוח הראשונים שכוסו על ידי חוק הביטוח לאומי. במסגרת ביטוח אמהות מוענקות לילדת הגמלאות האלה:

מענק אשפוז - המענק נועד לממן את הוצאות הלידה והאשפוז של היולדת ושל היילוד, והוא משולם במישרין לבית החולים. מדצמבר 1993 משולם מענק אשפוז בשיעור מוגדל בלידת פג. בשנתיים הראשונות מאז הוחל חוק ביטוח בריאות ממלכתי (בינואר 1995), אשפוזם של יולדות ושל יילודים, בכללם פגים, היה כלול בסל שירותי הבריאות שנקבעו בחוק. המוסד לביטוח לאומי מימן אשפוז זה מסכומי הגבייה לענף אמהות שהועברו למשרד הבריאות. מינואר 1997 מענק האשפוז שוב משולם במישרין לבית החולים. כאשר הלידה מתרחשת בחו"ל, מענק האשפוז משולם במישרין לילדת לאחר שהגישה תביעה.

סכום מענק האשפוז משתנה כדלקמן:

1. בחודש ינואר מדי שנה הסכום מתעדכן על-פי נוסחה הקבועה בחוק ולפיה סך התשלום בעבור לידות רגילות ותשלום נוסף ללידת פג יהיה שווה לסכום שהיה משולם בעבור לידות אלה אילו לא היה הבדל בסכומי המענק בין לידה רגילה ללידת פג.
2. בכל עת שמשרד הבריאות משנה את מחירו של יום אשפוז כללי, משתנה באותו שיעור גם סכום מענק האשפוז.
3. בהתאם להחלטת הממשלה, במסגרת חוק ההסדרים. בשנים האחרונות הממשלה שינתה את סכום מענק האשפוז במסגרת חוקי ההסדרים: באפריל 2005 הוגדל מענק אשפוז ללידת פג בכ-50%; בינואר 2007 הוגדל מענק אשפוז בעבור כל לידה ב-12.1%; באוגוסט 2009 היתה עלייה נוספת של כ-10%. התערבות הממשלה בקביעת סכום מענק אשפוז היא אחד האמצעים להזרמת תקציב לבתי החולים באמצעות המוסד לביטוח לאומי.

הוצאות הסעה לבית חולים - המוסד לביטוח לאומי משתתף גם בהוצאות הסעה לבית חולים של יולדת. בשנת 2008 חלה הקלה בתנאי זכאות להסעה לבית חולים. לפני כן, יולדת היתה זכאית להסעה רק אם היא גרה במרחק רב מבית החולים. מ-16.3.2008 כל יולדת זכאית להסעה לבית החולים הקרוב למקום מגוריה.

מענק לידה - המענק נועד לרכישת ציוד ראשוני ליילוד, והוא משולם במישרין לילדת. עד יולי 2002 שיעור המענק לילדת היה אחיד ובלתי תלוי במספר לידות קודמות, ושיעורו היה 20% מהשכר הממוצע לפי חוק. באוגוסט 2003 חל שינוי בשיעור המענק לילדות ילד שני ואילך, והוא היה 6% מהשכר הממוצע. בינואר 2004 הוגדל שיעור המענק לילד השני בלבד ל-9% מהשכר הממוצע. כאשר נולדים בלידה אחת שני ילדים או יותר, מענק הלידה גבוה יותר: לתאומים - סכום השווה לשכר הממוצע, ולכל ילד נוסף - עוד 50% מהשכר הממוצע. מינואר 2006 סכום מענק הלידה מחושב על פי הסכום הבסיסי 1.

דמי לידה - גמלה זו נועדה לפצות יולדת עובדת על אובדן שכרה במשך חופשת הלידה שהיא חייבת לקחת על פי חוק עבודת נשים. לדמי לידה זכאית יולדת עובדת - שכירה, עצמאית או הנמצאת בהכשרה מקצועית - אשר בתקופה שקדמה ללידה שולמו בעבורה דמי ביטוח בעד פרקי זמן הקבועים בחוק. דמי הלידה משולמים בעבור 7 או 14 שבועות, בהתאם לתקופת האכשרה שהיא צברה עד

המועד הקבוע בחוק (לפני שתוקן החוק במאי 2007, דמי לידה היו משולמים בעבור 6 או 12 שבועות). מנובמבר 1994 דמי הלידה ליום מחליפים את מלוא השכר או ההכנסה הממוצעת ליום שהיו לילדת בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה (עם הלידה או לפנייה), ולא יותר מסכום מרבי הקבוע בחוק. מדמי הלידה נגבים במקור מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות.

אפשר להתחיל לקבל דמי לידה לפני מועד הלידה המשוער, אך לא יותר מאשר בעבור מחצית התקופה שבמהלכה זכאית היולדת לקבלם. בתנאים מסוימים אפשר להאריך את חופשת הלידה בארבעה שבועות לכל היותר. החל ב-1998 גם גברים שחלקו את חופשת הלידה עם בנות זוגן יכולים לקבל תשלום של דמי לידה, בתנאי שהאם חזרה לעבודה.

גם עובדות זרות זכאיות לדמי לידה. במסגרת חוק ההסדרים 2003 נקבע, כי אלה מהן השוהות בארץ ללא היתר כחוק אינן זכאיות לדמי לידה ולמענק לידה.

קצבת לידה - הקצבה משולמת למי שילדה בלידה אחת שלושה ילדים או יותר, שנשארו בחיים פרק זמן הקבוע בחוק, ונועדה לסייע לה בהוצאות כלכליות. הקצבה משולמת מדי חודש במשך 20 חודשים. הקצבה נגזרת מהסכום הבסיסי, והיא הולכת ופוחתת במהלך תקופת הזכאות.

גמלה לשמירת היריון - גמלה זו משולמת לאשה עובדת, שבגלל סיבות רפואיות הקשורות להיריון נאלצת להפסיק את עבודתה ל-30 יום לפחות ואין היא מקבלת בעבורם תשלום ממעסיקה או מכל גורם אחר. תקופת האכשרה המזכה בגמלה זו זהה לתקופה המזכה בדמי הלידה. מתחילת 1995 גובה הגמלה היה שכרה הממוצע של האשה בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה ולא יותר מ-70% מהשכר הממוצע. בשנת 2000 תוקן החוק, והסכום המרבי לתשלום היה מלוא השכר הממוצע (משנת 2006 הוא מלוא הסכום הבסיסי).

קצבת מיוחדת ותגמול מיוחד - קצבאות אלו משולמות אם היולדת נפטרה בעת הלידה או בתוך שנה מיום הלידה: קצבה חודשית משולמת בעד כל יילוד שנולד באותה הלידה ושיעורה 30% מהשכר הממוצע למשך 24 חודשים. אם משולמת לילד קצבת שאירים או תלויים, הקצבה משולמת למשך 12 חודשים בלבד. תגמול מיוחד משולם לבן זוגה של הנפטרת, אם הפסיק לעבוד לשם טיפול בילד, בשיעור דמי פגיעה עד 12 שבועות. קצבה זו משולמת לכ-10 מקרים מדי שנה.

ב. מגמות עיקריות

ב-2011 שולמו מענקי לידה ל-163 אלף יולדות בקירוב (לוח 1) - ירידה של 2.2% לעומת שנת 2010. במקביל מספר הנשים בגיל הפרייון (גיל 15 עד 44) עלה ב-1.9%. יוצא אפוא שמספר הלידות לכל 1,000 נשים בגיל הפרייון ירד מכ-95 לידות ב-2010 לכ-91 ב-2011.

ב-2011 שולמו מענקי לידה ל-163 אלף יולדות בקירוב (לוח 1) - ירידה של 2.2% לעומת שנת 2010

לוח 1

לידות חי לפי סדר הלידה (אחוזים), 2007-2011

שנה	סה"כ	לידה ראשונה	לידה שנייה	לידה שלישית	לידה רביעית ויותר
2007	100.0	28.6	27.3	19.6	24.6
2008	100.0	29.9	27.8	19.8	22.5
2009	100.0	29.8	27.1	20.0	23.1
2010	100.0	29.0	27.4	19.9	23.7
2011	100.0	29.6	27.4	19.7	23.3

כ-46,100 מהלידות ב-2011 היו לידות ראשונות, כ-42,700 היו לידות שניות וכ-74,000 היו שלישיות ויותר, כמוצג בלוח 2. כ-3,900 היו לידות תאומים וכ-80 היו לידות שלישיות ויותר. בין מענקי האשפוז ששולמו ב-2011, 2,718 מענקים היו בעבור לידות פגים, כ-40 פגים יותר משנת 2010.

ב-2011 קיבלו דמי לידה כ-106 אלף נשים לעומת כ-103 אלף נשים ב-2010 - עלייה של 2.3%
 לעומת כ-103 אלף נשים ב-2010 - עלייה של 2.3%

ב-2011 קיבלו דמי לידה כ-106 אלף נשים לעומת כ-103 אלף נשים ב-2010 - עלייה של 2.3%. באותם שנים מספר הנשים בגיל הפריין השייכות לכוח העבודה עלה ב-2.2%. כלומר, מספר הנשים שקיבלו דמי לידה על כל 1,000 נשים בכוח העבודה נשאר זהה בשנת 2011 ובשנת 2010 - 75 נשים. שיעור הנשים שקיבלו דמי לידה הגיע ב-2011 לכ-65% מהנשים שקיבלו מענק לידה. זוהי עלייה ניכרת לעומת שנת 2010 (שבה שיעור זה היה כ-62%) והיא מוסברת בין היתר בגידול בשיעור התעסוקה בין שתי השנים. יש לציין שבמקביל ירד מספר מקבלות מענק לידה בכ-1.8% לעומת שנת 2010. גילן הממוצע של מקבלות דמי לידה עלה במקצת לעומת 2010 - 31.5 שנים. כ-95% מן הנשים שקיבלו דמי לידה היו שכירות, והיתר - 5% - עצמאיות, חברות קיבוץ או חברות מושב שיתופי. התפלגות לפי גובה דמי לידה ליום מצביעה על כך שבשנת 2011 פחות משליש מהנשים קיבלו דמי לידה ליום בסכום שאינו עולה על מחצית השכר הממוצע במשק וכרבע מהן קיבלו דמי לידה בסכום הגבוה מהשכר הממוצע במשק. שיעור הנשים המקבלות דמי לידה בסכום הגבוה מהשכר הממוצע

לוח 2

נשים שקיבלו מענק לידה ודמי לידה (ממוצע חודשי), (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2011-2007

שנה	קיבלו מענק לידה		סך הכול	קיבלו דמי לידה	
	מספרים מוחלטים	אחוז שינוי לעומת שנה קודמת		שיעור מכלל הנשים שקיבלו מענק לידה	אחוז שינוי לעומת שנה קודמת
2007	147,245	2.5	88,285	5.0	58.4
2008	152,319	3.5	93,630	5.1	61.5
2009	157,702	3.5	97,715	4.4	62.5
2010	166,694	5.7	103,318	5.7	62.1
2011	163,402	-1.8	105,740	2.3	64.7

לוח 3

מקבלות דמי לידה לפי גובה דמי הלידה ליום כאחוז מהשכר היומי הממוצע (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2011-2007

שנה	סך כל המקבלות (מספרים)	עד 1/4 השכר הממוצע	1/2-1/4 השכר הממוצע	3/4-1/2 השכר הממוצע	3/4 עד מלוא השכר הממוצע	יותר מהשכר הממוצע
2007	88,285	8.5	27.3	28.4	15.9	20.0
2008	93,630	7.5	25.5	27.4	16.8	22.8
2009	97,715	7.1	23.8	27.3	19.2	24.6
2010	103,318	7.7	24.7	26.6	16.9	24.1
2011	105,740	7.4	24.8	26.4	16.9	24.5

עלה בהתמדה מ-20% בשנת 2007 ל-24.5% בשנת 2011, ובמקביל קטן חלקן של הנשים המשתכרות עד מחצית השכר הממוצע, מכ-36% ב-2007 ל-32% ב-2011.

מאחר שדמי לידה הם בגובה שכר היולדת לפני הלידה, התפלגות לפי גובה דמי לידה מייצגת את התפלגות השכר של נשים אלה. בשנת 2011 ההכנסה הממוצעת מעבודה של היולדות היתה 6,991 ש"ח לחודש, שהם כ-82% מהשכר הממוצע במשק. זאת לעומת 6,702 ש"ח, בשנת 2010 שהיו כ-81% מהשכר הממוצע.

סכום דמי הלידה, בדומה לשכר, משתנה על-פי מאפייני דמוגרפיה ותעסוקה:

- סכום דמי הלידה עולה ככל שגיל האשה עולה. ממוצע דמי הלידה ב-2011 היה 226 ש"ח ליום, שהם כ-80% מהשכר הממוצע. נשים עד גיל 24 קיבלו דמי לידה בשיעור של כ-45% מהשכר היומי הממוצע במשק, בעוד שבקרוב בנות 35 ויותר השיעור עלה מעל השכר הממוצע במשק (105% מהשכר הממוצע במשק).
- דמי הלידה ששולמו ביישובים במרכז הארץ היו גבוהים מאלה ששולמו בפריפריה. בסניפים תל אביב וכפר סבא, סכום דמי הלידה ששולמו בממוצע ליום היה הגבוה ביותר (114% מהשכר הממוצע במשק), ואילו בסניפים בני ברק ונצרת הוא היה הנמוך ביותר (כ-60% מהשכר הממוצע במשק).
- בשנת 2011 עלה באופן חד מספר הגברים שקיבלו דמי לידה לעומת 2011 - 536 לעומת 369, עלייה של 45%. על כל כ-1,000 נשים שקיבלו דמי לידה קיבלו כחמישה גברים. שנת 2011 ממשיכה את מגמת העלייה של השנים שלפניה: ב-2007 קיבלו 246 גברים דמי לידה, ב-2008 - 281, וב-2009 - 285.

ג. היקף התשלומים

לוח 4 מציג את היקף הגמלאות המשולמות לפי חוק הביטוח הלאומי בענף האמהות לפי סוג הגמלה. מן הנתונים עולה שבשנת 2011 היתה עלייה של 3.2% בתשלומי הגמלאות בענף (במחירים קבועים). תשלומי מענק אשפוז ודמי לידה מהווים כ-93% מסך תשלומי הענף. העלייה בסך התשלומים היא בעיקר תוצאה של גידול במספר הלידות.

חלקם של תשלומי ענף אמהות בכלל תשלומי הביטוח הלאומי ירד מ-8.6% בשנת 2010 ל-8.2% בשנת 2011, בשל הירידה במספר היולדות

חלקם של תשלומי ענף אמהות בכלל תשלומי הביטוח הלאומי ירד מ-8.6% בשנת 2010 ל-8.2% בשנת 2011, בשל הירידה במספר היולדות. יש לציין שלראשונה משנת 2006 שיעור תשלומי ענף אמהות יורד ביחס לשנה הקודמת לה.

לוח 4

תשלומים לגמלאות אמהות במחירי 2011 (אלפי ש"ח), 2007-2011

שנה	סך כל תשלומי גמלאות	אשפוז	מענק לידה	דמי לידה	שמירת הריון
2007	3,809,904	1,727,462	157,475	1,813,115	97,479
2008	4,225,037	1,709,521	165,474	2,214,290	124,438
2009	4,565,787	1,894,540	174,271	2,333,999	146,033
2010	4,880,199	2,102,763	182,325	2,423,582	154,734
2011	5,036,540	2,150,201	180,234	2,527,285	159,758

הגמלה לשמירת הריון: נוחות למבוטחת או מענה להריונות בסיכון?

הגמלה לשמירת הריון משולמת משנת 1991 למבוטחת עובדת שכירה או עצמאית שבשל סיבות רפואיות הקשורות להריונה נאלצת להפסיק את עבודתה ל-30 יום לפחות ואין היא מקבלת בעבורם תשלום ממעסיקה או מכל גורם אחר.

מספר מקבלות הגמלה גדל בהתמדה בכל השנים וכך גם היקף התשלומים: מכ-2,000 מקבלות בשנת 1995 לכ-10,300 בשנת 2011, ומתשלומים בסכום של כ-11 מיליון ש"ח לכ-155 מיליון ש"ח בהתאמה במחירים קבועים.

לאור הנתונים הללו נשאלת השאלה האם הגמלה לשמירת הריון נועדה להעניק יותר נוחות למבוטחת המפסיקה את עבודתה עקב הריונה או שמטרתה לספק מענה למצבים שבהם יש סיבוכים או סיכונים יתר? כדי לבחון את השאלה הזאת השווינו בין אוכלוסיית הנשים שקיבלו גמלה לשמירת הריון לבין הנשים שלא קיבלו בשלושה היבטים: האם הוולד נולד פג; האם הוולד אושפז אחרי לידה; האם ההריון הוא חד עוברי או רב עוברי.

נתוני הלוח שלהלן מצביעים על כך שכ-22% מהנשים שקיבלו גמלה לשמירת הריון ילדו שני ילדים או יותר בלידה או שהוולד נזקק לטיפול מיוחד לאחר לידה, לעומת רק כ-4% בקרב הנשים שלא קיבלו גמלה לשמירת הריון.

עוד נמצא כי בקרב הנשים שקיבלו את הגמלה 3.4% ילדו פג לעומת 1% מהנשים שלא קיבלו גמלה; לכ-5% הוולד אושפז אחרי לידה לעומת 1.9% בקרב מי שלא קיבלו גמלה; וכ-13% ילדו שני ילדים ויותר לעומת 1.4% מהנשים שלא קיבלו גמלה.

לאור הממצאים אפשר לומר שיש הצדקה וחשיבות רבה לגמלה לשמירת הריון.

השוואה בין נשים שקיבלו גמלה לשמירת הריון לבין נשים שלא קיבלו

יולדות שלא קיבלו גמלה לשמירת הריון		יולדות שקיבלו גמלה לשמירת הריון		סך הכול
אחוזים	מספרים	אחוזים	מספרים	
100.0	93,657	100.0	9,622	
1.0	899	3.4	327	מהן: ילד פג אחד או יותר
1.9	1,814	5.2	496	מהן: הוולד אושפז
1.4	1,314	13.1	1,264	מהן: ילדו 2 ילדים או יותר

